

Еволюція концепту демократії в політичній думці: ретроспективний аналіз

УДК 321

DOI [https://doi.org/](https://doi.org/10.24195/2414-9616-2018-1-14-19)

10.24195/2414-9616-2018-1-14-19

Ключник Руслан Максимович
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології
та міжнародних відносин
Університету імені Альфреда Нобеля
вул. Січеславська Набережна, 18,
Дніпро, Україна

У західній політичній культурі цінність демократії не піддається сумнівам. Навіть режими, що не мають нічого спільного зі справжнім народовладдям (авторитарні й тоталітарні), визнають демократію політичною цінністю. Якщо, наприклад, лібералізм вважається лише однією з допустимих політичних ідеологій поряд із консерватизмом, соціал-демократією, націоналізмом, «зеленою ідеологією» тощо, то мусимо визнати, що альтернативи демократії не розглядаються всерйоз.

Метою статті є обґрунтування неперервності й еволюційності розвитку поглядів на демократію як суспільний феномен у політичній думці. Обґрунтовано неперервність та еволюційність розвитку поглядів на демократію як суспільний феномен у політичній думці. Підкреслено, що демократія є комплексним феноменом, під яким розуміють політичний режим, за якого владні структури формуються народом.

У статті використано системний метод, завдяки якому політична сфера розглядається як цілісна система. Структурно-функціональний метод дав змогу співвіднести роль демократії в еволюції політичної системи. Порівняльний метод використано під час зіставлення різних моделей переходу до демократії. Для фіксації конкретних показників розвитку демократії використано статистичний метод. Дослідження кожного випадку стало можливим завдяки кейс-стаді.

Зроблено висновок, що еволюція осмислення концепту демократії пройшла три етапи: найдавніший, просвітницький і сучасний. Сформульовано такі тези щодо подальшого розвитку демократії: 1) реальна демократизація відбувалася й відбуватиметься лише за умов внутрішніх перетворень, без тиску ззовні; 2) у більшості країн Африки й Азії можливе (або вже відбувається) повернення до авторитаризму (формат «другої спроби»); 3) демократія не може бути нав'язана; демократичні перетворення повинні відповідати менталітету й історичному підґрунтю того чи іншого народу, про що свідчать численні спроби «експортувати» демократичні інститути за межі західного світу; 4) протягом тривалого часу у світі існуватимуть ізольовані держави й території, які залишатимуться осторонь демократичного транзиту (КНДР, Куба, Сирія, Туркменістан, Іран), а їхні політичні еліти чинитимуть опір будь-яким новаціям, при цьому не виключеним є й сценарій підтримки сильними недемократичними державами (Китаєм, Росією) своїх авторитарних союзників по всьому світу.
Ключові слова: демократія, політична думка, політичний режим, політичні цінності, еволюція.

Вступ. Демократія, на нашу думку, може вважатися одним із небагатьох загальноживаних у суспільному дискурсі понять, із яким у пересічного українця не пов'язані глибоко вкорінені негативні асоціації. У західній політичній культурі цінність демократії навіть не піддається сумнівам. Більше того, режими, що не мають нічого спільного зі справжнім народовладдям (авторитарні й тоталітарні), визнають демократію політичною цінністю. Якщо, наприклад, лібералізм вважається лише однією з допустимих політичних ідеологій поряд із консерватизмом, соціал-демократією, націоналізмом, «зеленою ідеологією» тощо, то мусимо визнати, що альтернативи демократії вже кілька десятиліть не розглядаються всерйоз.

Якщо англосаксонські та численні континентально-європейські країни вже протягом десятиліть (а подекуди й століть) існують за умов демократичних режимів, то нові державні утворення колишнього «третього світу», які з'явилися на політичній мапі світу останніми десятиліттями, у більшості позбавлені такого досвіду. Додамо, що Україна також є державою, що пережила досвід радянського тоталітаризму з його «супутниками»: геноцидом і війнами, а отже, дослідження

процесів демократичного транзиту має для нас особливо вагоме значення. Говорячи про демократію, варто особливо зазначити, що, незважаючи на певну «політизованість» цього феномена, його вивчають фахівці із соціології, права, економіки, історії і, звичайно, з політології.

Мета та завдання. Метою статті є обґрунтування неперервності й еволюційності розвитку поглядів на демократію як суспільний феномен у політичній думці. Для цього нашими завданнями є виокремлення та порівняння як основних концепцій демократії, так і конкретних аспектів демократичного транзиту в сучасному світі.

Методи дослідження. У статті використано системний метод, завдяки якому політична сфера розглядається як цілісна система. Структурно-функціональний метод дав змогу співвіднести роль демократії в еволюції політичної системи. Порівняльний метод використано під час зіставлення різних моделей переходу до демократії. Для фіксації конкретних показників розвитку демократії використано статистичний метод. Дослідження кожного випадку стало можливим завдяки кейс-стаді.

У рамках статті ми звернемо увагу на праці як видатних авторів минулого (Платон, Б. Спіноза,

А. де Токвіль, К. Поппер), так і сучасних політологів. Так, С. Гантінгтон уводить концепт демократичного транзиту. Л. Томассен і Ш. Мауфф розглядають проблеми співвідношення демократії та авторитаризму. Елітарну й партиципаторну демократичні моделі порівнює О. Федоренко. У працях М. Култаєвої знаходимо осмислення проблеми експорту демократії.

Для формування середовища, яке сприяє розвитку демократичної політичної свідомості та культури, доцільним є вивчення концептуально-теоретичної основи поняття демократії. Як відомо, термін «демократія» має давньогрецьке походження й означає форму державно-політичного ладу суспільства, за якої народ є джерелом влади. Це поняття, як і більшість базових категорій політичної філософії, зародилося в Давній Греції, де до демосу зараховували всіх вільних, тобто наділених громадянськими правами, мешканців полісу (міста-держави).

Перші філософські оцінки демократичного ладу спробував дати давньогрецький філософ Платон. У діалозі «Держава» ним виокремлено п'ять форм державного устрою: одну правильну (аристократію) і чотири хибні (тимократію, олігархію, демократію й тиранію). Взірцем, гідним наслідування, філософ уважав аристократію (владу найкращих). Першою з неправильних форм правління Платон вважає тимократію (владу честолюбців), де владу утримують солдати, у яких з'являється бажання накопичувати й примножувати свої статки. Отже, тимократія еволюціонує в олігархію (владу багатих), де суспільство поділено за рівнем доходів і введено жорсткі майнові цензи, що унеможливають широку участь у політичних справах. Коли експлуатація бідних досягає екстремуму, вони повстають і усувають від влади своїх можних співвітчизників, устанавлюючи демократію. За умов цього режиму владні посади часто заміщуються за жеребом, що призводить до неефективного керівництва та хаосу. В умовах демократії з'являються представники народу, які злочинним шляхом узурпують владу і стають тиранами. Відтак тиранія є найгіршим політичним режимом.

Платон піддає демократію критиці як устрій, який суперечить інтересам усіх, у тому числі й бідних. На думку філософа, у демократичних полісах практикується надзвичайно лояльне ставлення до правопорушників: «Людина, засуджена до смерті або вигнання, тим не менш залишається й продовжує жити в суспільстві: наче нікому немає до неї справи і ніхто її не помічає, така людина розгулює просто як напівбог», – скаржиться Платон [2, с. 373]. Подібні елітаристські погляди на демократію детермінувалися як соціально-політичним устроєм Греції (рабовласницький лад), так і значним походженням більшості мислителів, чії праці дійшли до нашого часу.

Великі географічні відкриття, становлення капіталізму в епоху Ренесансу та Нового часу призвели до переосмислення категорії демократії. Уже в XIV ст. італійський філософ М. Падуанський стверджував, що джерелом і носієм влади має бути народ, а посада короля повинна бути виборною. Цікаво, що певною мірою ця ідея отримала практичне втілення на вітчизняних теренах, а саме в Речі Посполитій (Польща й сьогодні йменується *Rzeczpospolita*, що означає «республіка»), де монархів обирали часто з-поміж представників іноземних династій. Реформація, п'ятсотрічний ювілей якої нещодавно масштабно відзначено, також сприяла утвердженню цінностей демократії. Демократичні ідеї висловлені у творах Т. Гоббса, Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо, Вольтера, Ш.Л. Монтеск'є та інших просвітників. Звертаючись до практичного втілення цих ідей, відзначимо італійські міста-держави (Венецію, Флоренцію й Геную), втім через обмеженість представництва в органах влади вони, на нашу думку, були надто олігархізованими, а політична практика в них ґрунтувалася на тезах макіавеллізму. Голландський філософ Б. Спіноза виокремлював монархію, аристократію і демократію, вважаючи останню найсправедливішою для всіх, оскільки еліта держави існує, але контролюється законом. Демократичною країною, згідно з баченням мислителя, «правлять колегіально всі та більша частина народу» [4, с. 216]. Як взірць успішного втілення ідеалів демократії Б. Спіноза наводить Амстердам XVII ст., однак можна припустити, що в цій тезі міг бути елемент політичної кон'юнктури.

Теорії Нового часу спричинили небачені раніше приклади впливу філософських доктрин на політичну практику. Так, британські колонії в Північній Америці в 1776 р. проголосили незалежність від короля Георга III, а в 1787 р. прийнято Конституцію США, яка не лише законодавчо закріпила демократичні норми, а й гарантувала невідчужуваний суверенітет народу, а саме його виняткове право формувати органи державної влади. У континентальній Європі послідовники егалітаристських ідей стали рушійною силою революцій, зокрема Великої французької революції, яка явила світові Декларацію прав людини та громадянина. Д. Бітем стверджує, що демократія й націоналізм виникли та розвивалися спільно саме після Великої Французької революції, оскільки в них простежуються спільні ідеологічні засади [8, с. 292]. Історія свідчить, що революції в Європі часто завершувалися поразками та «кроками назад»: реставраціями монархічних режимів, утім демократичні тенденції з кожним десятиліттям відвоювали життєвий простір як у філософській, так і в практично-політичній площині.

Демократична теорія розвивалася й у реакційній Франції часів Луї-Філіппа. Так, французький

мислитель А. де Токвіль у 1831 р. відвідав США, ретельно занотувавши все незвичайне для європейця того часу, за результатами своїх спостережень опублікував фундаментальну працю «Демократія в Америці». Так, вивчаючи політичну систему США, Токвіль використав для збирання емпіричного матеріалу новаторський і технічно складний на той час метод опитування, а всю його працю можна вважати одним із перших прикладів застосування методики case study – дослідження окремого випадку. Більше того, А. де Токвіль заявив про себе як про одного з перших учених-компаративістів, порівнявши політичні інститути США та Франції. Філософ наголошує, що успіх США полягає в чітко прописаних правах та обов'язках, причому останні є невід'ємною частиною правового статусу особи. «У Сполучених Штатах ніхто й не вважав, що людина у вільній країні може мати право робити абсолютно все. Більше того, у неї як у громадянина з'явилися ще більш різноманітні, ніж в інших країнах, обов'язки», – не приховує своєї симпатії до колишньої британської колонії французький мандрівник [5, с. 123].

Не можна оминати увагою одного з визнаних теоретиків демократії, австро-британського філософа К.Р. Поппера. Його праця «Відкрите суспільство і його вороги» є спробою ґрунтовно проаналізувати загрози демократії (передусім сучасний йому тоталітаризм). Поппером виокремлено два типи суспільств: відкрите й закрите, і демократія є притаманною саме відкритому типу.

Поняття закритого суспільства – це певна алюзія до «військового суспільства» Г. Спенсера: підпорядкування силі, поєднане з некритичним ставленням до наявного порядку речей. Усе життя людини підпорядковано прагненням еліти, а будь-яка ініціатива карається. Спектр прикладів такого суспільства широкий – від давньосхідних деспотій до Радянського Союзу.

Антиподом закритого суспільства є відкрите, яке Г. Спенсер називав «індустріальним». Його член усвідомлює свою автономність, відтак має право приймати рішення й обов'язок нести за них відповідальність. За відкритого суспільства формується вільний політичний дискурс, коли всі проблеми можуть стати предметом обговорення на різних рівнях. Отже, лише відкрите суспільство має можливості для еволюції та постійного вдосконалення.

Демократичними, на думку К. Поппера, є уряди, «від яких підвладні можуть позбутися без кровопролиття хоча б шляхом загальних виборів. Тобто суспільні інститути забезпечують засоби, за допомогою яких підвладні можуть змістити свого правителя, а суспільні традиції гарантують, що ці інстанції не будуть знищені з легкістю» [3, с. 144].

Наслідуючи логіку К. Поппера, можна розкрити сутність демократії через аналіз організації роз-

витку суспільства загалом. Зокрема, демократичність суспільного життя значною мірою проявляється в забезпеченні свободи слова (у тому числі й критики), свободи й регулярності виборів, наявності реальної, а не «паперової» опозиції. Якщо хоча б один із цих елементів відсутній, можемо говорити про демократичні симуляції, але аж ніяк не про демократичний лад.

Переходячи до політологів сучасності, звернемося до С. Гантінгтона, який, досліджуючи процеси демократизації, виділяв три хвилі демократичного транзиту. Перша з них тривала з 1828 р. до 1926 р. У цей період демократичними стали політичні системи США (виборче право отримали всі білі чоловіки, що для першої половини XIX ст. було проривом у забезпеченні прав людини) та країн західної Європи. До початку Першої світової війни демократичні (або умовно демократичні) режими встановлено у Великій Британії, Італії, Франції та Чилі. Установлення диктаторських режимів у Європі (перший авторитарний відкат) почалося з приходу до влади Б. Муссоліні в Італії в 1922 р. Після Риму демократія не втрималася в Берліні, Мадриді, Лісабоні, Вільнюсі, Буенос-Айресі.

Друга хвиля, як не парадоксально, розпочалася в момент найбільшої експансії країн «Вісі»: листопад 1942 р. ознаменувався демократичними виборами в Уругваї, на які через війну мало хто звернув увагу. Після війни до демократії повернулися Західна Німеччина, Італія, Японія, а також Республіка Корея, Туреччина та Греція. Розпад колоніальних імперій зробив незалежними Індію, Нігерію, Мальту, які сприйняли демократичну парадигму політичного розвитку. Утім у 1958–1975 рр. майже третина держав, серед них Філіппіни, Чилі та Уругвай, відійшли від демократичних стандартів, що розглядається С. Гантінтоном як другий авторитарний відкат.

Нарешті, третя хвиля демократизації розпочалася в 1974 р., коли в Португалії повалено режим «Estado Novo». Далі демократична хвиля «прокотилася Південною Європою, затопила Латинську Америку, дійшла до Азії і знищила диктатуру в Радянському блоці» [7, с. 36]. Саме ці процеси принесли шанс на демократизацію і європейську інтеграцію нашій державі.

С. Гантінгтон виокремив також моделі переходу до демократії: 1) циклічна (чергування авторитарних і демократичних режимів); 2) формат «другої спроби»; 3) модель перерваної демократії; 4) прямий перехід від стабільного авторитарного режиму до стабільної демократії; 5) модель деколонізації – сприйняття колишніми колоніями демократичних інститутів, створених метрополіями [7, с. 55–58]. Варіант «другої спроби», на нашу думку, сьогодні втілюється в масових авторитарних відкатах, про які йтиметься нижче.

Продовжуючи логіку С. Гантінгтона, американські вчені С. Левітські та Л. Уей відзначають, що в сучасному світі спостерігається демократична рецесія, або ж «авторитарна реконсолідація»: Азербайджан, Білорусь, Камбоджа, Центральноафриканська Республіка, Конго, Габон, Гвінея-Бісау, Йорданія, Казахстан, Киргизстан, Росія, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан, які були свого часу підвищені до статусу «частково вільних», знову перетворилися на «невільні». Говорячи про КНДР, Кубу, Іран, Саудівську Аравію тощо, важко прогнозувати будь-які демократичні зрушення у сфері демократії та прав людини. У сучасній політичній філософії небезпідставно домінує песимізм щодо глобальних демократичних перетворень [10, с. 52]. Навіть локальні зміни на кшталт відсторонення в 2017 р. президента Зімбабве Р. Мугабе не змінюють загальної ситуації у світовому масштабі.

Цей песимізм можна підтвердити й статистичними даними. Так, у 2016 р. опубліковано черговий рейтинг країн за індексом демократії. У ньому традиційно кожна країна отримує місце й рейтинговий бал від 1 (абсолютна несвобода) до 10 (справжня демократія). Перше місце отримала Норвегія з 9,93 балами, друге – Ісландія з 9,50. Однак деякі країни отримали бали, які свідчать про повну відсутність народовладдя. Так, прикладом є Північна Корея з показником 1,08 і підтримувана Росією Сирія з 1,43. Сусідство з авторитарною Росією (показник 3,24) не сприятиме зростанню безпеки в нашому регіоні. Зрештою, Україна з результатом 5,70 також не виправдовує сподівань вітчизняної громадськості на успішну демократизацію [9]. На нашу думку, такий показник свідчить про примарні перспективи поширення демократичного транзиту, на який сподівався С. Гантінгтон.

З іншого боку, Ш. Мауфф розглядає демократію як устрій, який дає змогу повернути в мирне русло давній конфлікт «ми – вони» [11, с. 19–20]. Іншими словами, для розуміння демократії можна використовувати парадигму конфлікту, який притаманний будь-якому суспільству. Л. Томассен наголошує на тому, що популізм не обов'язково є антагоністом демократії, більше того, він може дати новий поштовх до її розвитку [12, с. 162]. На підтвердження цієї тези можемо зазначити, що популізм хоча й апелює в окремих випадках до недемократичних способів вирішення проблем (здебільшого на словах), але *per se* є проявом демократичного дискурсу, а саме можливості висловлювати будь-яку точку зору.

Розповсюдженими в сучасному політичному дискурсі концепціями демократії є плюралістична та елітарна. Ці концепції, по-різному вбачаючи процес її становлення й розвитку, мають одне ідейно-парадигмальне коріння – біхевіористське бачення соціальної дійсності. Прибічники плюралістичного варіанта демократії (Р. Даль, Д. Трумен, С. Ліпсет,

Д. Рісмен та ін.) розглядають її передусім як політичний механізм, який регулює взаємодію між конфліктуючими інтересами шляхом демонополізації законного доступу до публічного прийняття рішень. Кожна з груп інтересів може певним чином впливати на процес формування політики, але жодна з них в умовах конкуренції не в змозі встановити свою монополію або завоювати контрольний пакет влади, оскільки інші групи відіграють роль стримувального чинника. У межах елітарного підходу демократія є швидше політичним процесом, що забезпечує реалізацію демократичних принципів відбору й функціонування політичної еліти. Якщо плюралісти зосередилися на горизонтальному вимірі процесу демократичної політики, то елітаристи звернули увагу на її вертикальний вимір – проблеми компетентності політичних еліт і нейтралізації негативних ексцесів політичної активності населення. Концепції плюралістичної та елітарної демократії є взаємозв'язаними, певним чином доповнюють одна одну [6, с. 318].

Вітчизняна дослідниця М. Култаєва, наслідуючи К. Ясперса, наголошує на неможливості привласнити, запозичити чи імпортувати демократію, бо вона починається з усвідомлення людиною своєї внутрішньої свободи, а це здійснюється через практики філософування [1, с. 97]. Ця теза підтверджується невдалими спробами експортувати демократію в бідні країни.

Розглядаючи перспективи подальшого розвитку демократії у XXI столітті, можна сформулювати такі тези:

- реальна демократизація відбувалася й відбуватиметься лише за умов внутрішніх перетворень, без тиску ззовні;
- у більшості країн Африки й Азії можливе (або вже відбувається) повернення до авторитаризму (формат «другої спроби»);
- демократія не може бути нав'язана; демократичні перетворення повинні відповідати менталітету й історичному підґрунтю того чи іншого народу, про що свідчать численні спроби «експортувати» демократичні інститути за межі західного світу;
- протягом тривалого часу у світі існуватимуть ізольовані держави й території, які залишатимуться осторонь демократичного транзиту (КНДР, Куба, Сирія, Туркменістан, Іран), а їхні політичні еліти чинитимуть опір будь-яким новаціям, при цьому не виключеним є й сценарій підтримки сильними недемократичними державами (Китаєм, Росією) своїх авторитарних союзників по всьому світу.

Результати. Отже, можна стверджувати, що демократія постійно була і є об'єктом наукової рефлексії. Погляди мислителів на демократичний устрій протягом усієї історії філософії відрізнялися полярністю: від скептичного платонівського аристократизму до беззастережного

визнання переваг демократії в англосаксонській політичній думці сучасності. Розгляд проблем демократії тісно пов'язаний із парадигмою конфлікту, феноменом консенсусу та процесом глобалізації, які не стільки суперечать, скільки доповнюють один одного. Аналогічним чином співіснують і тенденції демократизації та авторитарного реваншизму в сучасному глобальному світі, що розглянуто на конкретних прикладах із застосуванням емпіричних даних.

Висновки. Увесь шлях еволюції концепту демократії в рамках політичної думки можна поділити на такі етапи:

- найдавніший (з Античності до XVII ст.), який характеризувався негативним ставленням до будь-яких проявів народовладдя та скепсисом стосовно демократичного правління;

- «просвітницький» (XVII – середина XX ст.), витоки якого містяться у філософії європейських просвітитів і який аж до Другої світової війни панував у філософській думці, наголошуючи на позитивних аспектах демократії.

- сучасний (із середини XX ст.), який характеризується порівнянням демократичного режиму з недемократичними аналогами (особливо в умовах Холодної війни), а також конструюванням теорій демократичного транзиту, які ставили на порядок денний моделі переходу до демократії.

Підсумовуючи, варто відзначити, що демократія в сучасній вітчизняній політичній науці все більше розглядається як комплексний феномен, який тісно пов'язаний з історичним бекграундом, культурно-цивілізаційними рисами та економічними факторами. Перспективи подальших досліджень убачаємо у використанні аксіологічного методу під час розроблення проблеми експорту демократії у глобальному світі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Култаєва М. Демократія і філософія: політичний заповіт К. Ясперса і виклики сьогодення. Філософська думка. 2016. № 5. С. 94–104.
2. Платон. Государство. Сочинения: в 3 т. / пер. с древнегреч. под общ. ред. А.Ф. Лосева и В.Ф. Асмуса. Т. 3. Ч. 1 / ред. В.Ф. Асмус. Москва: Мысль, 1971. С. 89–454.
3. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. Київ: Основи, 1994. Т. 1 / перекл. з англ. О. Коваленка. 444 с.
4. Спіноза Б. Теологічно-політичний трактат / пер. з лат. В. Литвинов. Київ: Основи, 2005. 237 с.
5. Токвіль А. Демократія в Америці / пер. з франц. Москва: Изд. группа «Прогресс» – «Литера», 1994. 554 с.

6. Федоренко О.В. Концепт демократії у політичній науці: еволюція змісту. Гілея: науковий вісник. 2014. Вип. 81. С. 316–322.

7. Хантингтон С. Третья волна. Демократизация в конце XX века / пер. с англ. Москва: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2003. 368 с.

8. Beetham D. Democracy: universality and diversity. Ethics & Global Politics. 2009. Vol. 2. P. 281–296.

9. Democracy index 2016 / The Economist. URL: https://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=DemocracyIndex2016.

10. Levitsky S., Way L. The Myth of Democratic Recession. Journal of Democracy. 2015. Vol. 26. P. 45–58.

11. Mouffe Ch. On the Political. London: Routledge, 2005. 144 p.

12. Thomassen L. Hegemony, populism and democracy: Laclau and Mouffe today. Revista Española de Ciencia Política. 2016. Vol. 40. P. 161–176.

REFERENCES:

1. Kul'taieva, M. (2016). Demokratiiia i filosofiiia: politychnyi zapovit K. Yaspersa i vyklyky sohoden'nia [Democracy and philosophy: political testament of K. Jaspers]. Filosofska dumka, 5, 94–104 [in Ukrainian].
2. Platon (1971). Sochineniya [Essays]. Moscow: Mysl [in Russian].
3. Popper K. (1994). Vidkryte suspilstvo ta yoho vorohy [The open society and its enemies]. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
4. Spinoza B. (2005). Teolohichno-politychnyi traktat [Theological-Political Treatise]. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
5. Tocqueville A. (1994). Demokratiya v Amerike [Democracy in America]. Moscow: Izd. Gruppya «Progress» [in Russian].
6. Fedorenko O.V. (2014). Koncept demokratiyi u politychnij nauki: evolyuciya zmistu [Concept of democracy in political science: evolution of sense]. Gileya: naukovyj visnyk, 81, 316–322.
7. Huntington S. (2003). Tretya volna. Demokratizatsiya v kontse XX veka [The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century]. Moscow: «Rossiyskaya politicheskaya entsiklopediya» (ROSSPEN) [in Russian].
8. Beetham D. (2009). Democracy: universality and diversity. Ethics & Global Politics, 2, 281–296.
9. Democracy index 2016 / The Economist URL: https://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=DemocracyIndex2016
10. Levitsky S. (2015). The Myth of Democratic Recession. Journal of Democracy, 26, 45–58.
11. Mouffe Ch. (2005). On the Political. London: Routledge.
12. Thomassen L. (2016). Hegemony, populism and democracy: Laclau and Mouffe today. Revista Española de Ciencia Política, 40, 161–176.

Evolution of democracy concept in political thought: a retrospective analysis

Kliuchnyk Ruslan Maksymovych

Candidate of Political Sciences,
Associate Professor at the Department
of Political Science and International
Relations
Alfred Nobel University
Sicheslavskya Naberezhna Str., 18,
Dnipro, Ukraine

In the western political culture, the value of democracy is not a subject of doubts. Even regimes that are far from true democracy (authoritarian and totalitarian ones), recognize democracy as a political value. While liberalism is considered as only one of the possible political ideologies, along with conservatism, social democracy, nationalism, green ideology etc., any alternative to democracy cannot be taken seriously.

The purpose of the article is to substantiate the continuity and evolution of the development of views on democracy as a social phenomenon in political thought. The continuity and evolution of views on democracy as a political regime in political thought are considered. It is emphasized that democracy is a complex phenomenon, which is defined as a political regime which provides the formation of power structures by the people.

The article is built on a system approach which helps us to understand the political process in their system dimension. Structural and functional method allowed us to understand the role of democracy in the evolution of the political system. The comparative paradigm was used while comparing different models of transition to democracy. The statistical method is used to fix particular indicators of democracy development. Case study facilitated to understand particular cases.

There were three stages in understanding of democracy: ancient, Enlightenment and modern. We have concluded that: 1) real democratization requires internal transformation without external pressure; 2) in most countries of Africa and Asia, a return to authoritarianism is possible (or already takes place); 3) democracy can not be imposed; 4) there will remain isolated states and territories that will keep aside from democratic transition (DPRK, Cuba, Syria, Turkmenistan, Iran) and their political elites will avoid any innovations.

Key words: democracy, political thought, political regime, political values, evolution.